

Ciągłość przestrzeni jako istotny aspekt kompozycji oraz funkcjonowania człowieka w mieście

Spatial Continuity as a Vital Aspect of Urban Design and City Dwellers' Everyday Life Functionality

Streszczenie:

Ciągłość i czytelność kompozycji przestrzeni, a właściwie ich brak, stał się znaczącym problemem współczesnej urbanistyki w Polsce. Problem ten dotyczy zarówno ogólnodostępnych przestrzeni publicznych jak i półprywatnych wewnątrz urbanistycznych oraz przestrzeni prywatnych. Ciągłości brak zarówno w obrębie mniejszych jednostek, jak i, co istotniejsze, w relacjach pomiędzy nimi. Zaobserwować można, że zjawisko to nasila się od około 25 lat zwłaszcza w obszarach mieszkaniowych, w których poszczególne zespoły realizowane przez indywidualnych deweloperów tworzą niepowiązane z szerszym układem przestrzennym zamknięte „miasta”, grodzone enklawy – getta. Nowe, powstałe pod koniec XX. i z początkiem XXI. wieku obszary mieszkaniowe cechuje brak czytelnej kompozycji urbanistycznej i brak skomponowanych sekwencji przestrzeni otwartych.

Aby tworzyć przestrzeń wysokiej jakości konieczne jest stworzenie zestawu kryteriów, których spełnienie zapewni odpowiedni jej odbiór, a co za tym idzie komfort funkcjonowania człowieka w mieście. W artykule autor prezentuje zestawienie elementów kompozycji miasta wpływających na poczucie ciągłości przestrzeni zurbanizowanych oraz przedstawia przykład ich poprawnego zastosowania na przykładzie jednej z ważniejszych osi kompozycyjnych układu Krakowa.

Abstract:

Spatial continuity and overall clarity of urban design, or rather a manifest lack of them, has become a significant problem of modern urban planning in Poland. This problem affects both public spaces, semi-private urban interiors, and private spaces. There is hardly any spatial continuity both with regard to the smaller components and, more importantly, in terms of the attendant interrelations between them. This phenomenon has been particularly apparent for the last 25 years, especially in the residential areas, where the individually pursued development projects result in the emergence of the totally unrelated to each other, nor indeed to any locally prevalent spatial layout, security fenced-off residential enclaves, or “autonomous cities-within-cities”, as it were. The newly developed residential areas, originating from the turn of the 20th and 21st centuries, generally seem to suffer from the lack of clear urban planning, also manifest in overall scarcity of pre-designed sequences of open spaces. In order to design high-quality open spaces within a city, it is vital to establish a set of criteria that would ensure their adequate public reception and appreciation, thereby enhancing overall functional comfort for the city dwellers. In the present paper the Author tries to offer some insights into the key constituent components of urban planning deemed to affect an individual sense of spatial continuity in the urbanized areas, as well as provides an explication of their prudent application by discussing in some detail the example of one of the spatially most crucial compositional axis within the city of Kraków.

Słowa kluczowe: ciągłość przestrzeni, elementy kompozycji miasta, ewaluacja przestrzeni zurbanizowanej

Keywords: spatial continuity, elements of urban design, evaluation of urban space

Pomimo galopującego postępu technologicznego dotyczącego coraz większej ilości aspektów życia podstawowe kwestie związane z funkcjonowaniem człowieka na przestrzeni ostatnich stuleci nie uległy znaczącym zmianom. Człowiek żyjący w XXI wieku niewiele różni się od człowieka żyjącego

Despite galloping technological progress affecting steadily more and more aspects of human life, fundamental issues related to man's everyday existence have not changed significantly over the past centuries. Man's lifestyle in the 21st century does not seem to differ all that much from that of his peers in the 20th and 19th centuries. His basic

go w XX, czy XIX stuleciu. Jego podstawowe cechy fizyczne i psychiczne pozostają wciąż takie same, a co za tym idzie percepcja otaczającej go przestrzeni (oraz powiązany z nią wpływ elementów kompozycji miasta na jej odbiór) również pozostaje bez zmian¹.

Mimo niezmienności podstawowych cech psychofizycznych człowieka na przestrzeni lat obserwować można niezależną od nich zmianę stylu życia, będącą katalizatorem lub odpowiedzią na wprowadzenie nowych rozwiązań urbanistycznych.

W swojej pierwotnej formie miasta posiadały znacznie mniejszą skalę niż obecnie i wraz z otaczającymi osadami/wsiami (zapewniającymi ośrodkom miejskim pożywienie) stanowiły relatywnie samowystarczalne „organizmy”. Były one miejscem życia głównie mieszczaństwa (zajmującego się rzemiosłem i handlem) oraz plebsu. Zazwyczaj wchodziły w skład swoistego systemu handlowego (zarówno w skali kraju jak i Europy) stanowiąc miejsca wymiany towarów i usług. Początkowo funkcja miasta była bardzo ograniczona, gdyż odpowiadała relatywnie skromnym potrzebom mieszkańców, a jego kompozycja podporządkowana była właśnie aspektem funkcjonalnym.

Następujący po okresie średniowiecza bogaty rozwój kultury i nauki wpłynął również na ewolucję obszarów zurbanizowanych. Miasta w swojej średniowiecznej formie przestały być wystarczające, głównie z powodów wzrostu liczby ludności je zamieszkującej, w związku z czym zaczęły wykraczać poza dotychczasowe granice. Dało to możliwości do realizowania renesansowych i barokowych idei również w urbanistyce. Elementy kompozycyjne zaczęły być stosowane bardziej świadomie, tworzone były rozległe tereny parkowe i ogrodowe służące odpoczynkowi bogatszych warstw mieszczaństwa (stanowiących podwaliny przyszłego kapitalizmu).

Równie istotna w kontekście rozwoju miast była XIX wieczna rewolucja przemysłowa, za przyczyną której nastąpił znaczący napływ do miasta ludności stanowiącej główną siłę roboczą powstających w nich zakładów produkcyjnych. Pojawienie się w miastach tej nowej funkcji, a co za tym idzie nowej klasy społecznej odcisnęło się zarówno w postaci obiektów przemysłowych jak również w realizacji często substandardowych budynków mieszkalnych przeznaczonych dla robotników.

Ten trwający parę stuleci rozrost miast doprowadził do zwrócenia uwagi na standard życia zamieszkujących je mieszkańców. Rezultatem dążenia do poprawy życia w miejskich obszarach mieszkaniowych było wprowadzenie zaleceń Karty Ateńskiej, przede wszystkim postulującej zapewnienie mieszkańcom dostępu do światła, słońca i zieleni. Paradoksalnie przyjęcie tych słusznych założeń mających poprawić jakość życia zapoczątkowało proces utraty ciągłości struktury miasta i pojawienie się „wysp” funkcjonalnych czy przestrzennych.

Wydane na przełomie wieków (1998, 2003) Nowe Karty Ateńskie postulowały powrót do sprawdzonych zasad kompozycji i kształtowania przestrzeni miasta, jednak szereg innych zjawisk i procesów występujących np. w Polsce nie sprzyjało ich realizacji. Zarówno regulacje prawne jak i zwiększający się

physical and mental characteristics remain still the same, and consequently his prevalent perception of the surrounding space (and the attendant impact of its constituent components) also remains unchanged¹.

Even though man's key characteristics tend to be invariably identical, his lifestyle has perceptibly altered over the years, which might be construed either as a catalyst, or a response to the introduction of new urban solutions.

In their original form the cities used to boast a much smaller scale than today, and along with all the surrounding settlements/villages (supplying food to the urban centres) were relatively self-sufficient, self-contained "systems". They provided residence mostly to the townsfolk dealing with various crafts and trade, as well as living space for the commoners. Typically, they would form a part of specific trading system (both domestically and at the European level) being the actual hubs for the exchange of goods and services. Initially, a city's function would be rather limited, as it was meant to merely reflect the relatively modest needs of its inhabitants, so consequently its overall spatial layout was subordinated principally to the key functional aspects. Boisterous development of arts and sciences in the wake of the Middle Ages has also affected the evolution of urbanised areas. Cities still held captive in their medieval shells were no longer able to face up to a diversity of challenges, as imposed on them by changing times, especially in view of the burgeoning population of their residents, and therefore began to spill outside the fortifications, sprawling out well beyond their original limits. This gave rise to implementing the Renaissance and Baroque concepts, also within the domain of urban planning. Compositional components began to be used more deliberately and consistently, large parkland and garden areas soon emerged, specially designed to provide leisure and recreation to the more affluent strata of the townsfolk (i.e. the very foundations of future capitalism).

Equally important in the context of urban development was the industrial revolution of the 19th c. which prompted a significant influx of people into the cities, soon to be turned into the main labour force in the production facilities located there.

The emergence of this new urban function, and consequently the emergence of a brand-new social class, has left an indelible mark both on the industrial architecture, as well as prompted the development of frequently substandard housing facilities purpose-designed for the workforce. This rapid urban growth lasting for a couple of centuries eventually drew public attention to the standard of living experienced by the city residents. In result of the drive to improve the living standards in urban residential areas, the specific recommendations postulated by the Athens Charter were implemented. The Charter postulated first and foremost providing the city residents with access to daylight, sunshine and greenery. Paradoxically, the adoption of these otherwise quite legitimate objectives to improve overall quality of life within the city resulted in the loss of spatial continuity and tangibly contributed to the emergence of functional and spatial "islands" within its fabric.

The New Charter of Athens issued at the turn of the century (1998, 2003) postulated a return to the proven principles of structuring the urban space, although a number of other phenomena and processes taking place, e.g. in Poland, were not particularly conducive to their implementation. Both the legislation and the mounting pressure exerted initially by the central gov-

nacisk najpierw władzy centralnej, a następnie deweloperów spowodowały w Polsce coraz mocniejszy podział na samoistne jednostki przestrzenne, które nie tworzą znanej i pozytywnie ocenianej przez ludzi spójnej kompozycyjnie i funkcjonalnie całości.

Patrząc na miasta, w których żyjemy odzwierciedlenie opisanych powyżej zmian widzimy szczególnie mocno w skali urbanistycznej. W większości miast polskich zauważyć można następowanie po sobie specyficznych dla danych czasów układów urbanistycznych: od zwartych historycznych centrów miast (często o lokacyjnym układzie), poprzez sąsiadujące z nimi tereny kwartałowej zabudowy, najczęściej z XIX i początków XX wieku poprzez mniej zwarte założenia z okresu międzywojennego, a następnie modernistyczne założenia lat powojennych i ich „rozwiniecie” w postaci dużych osiedli zabudowy blokowej lat ,70 i ,80, aż po współczesne założenia realizowane pod koniec XX wieku i na początku bieżącego stulecia.

Analizując w powyższy sposób strukturę miasta zauważyć można, iż stanowi ono swoisty układ sąsiadujących ze sobą i oddziałujących na siebie obszarów często o odmiennym charakterze, czy to funkcjonalnym, czy estetycznym.

Miasto, aby pozytywnie odbierane było przez jego użytkowników i stanowiło przyjazne do funkcjonowania środowisko powinno tworzyć spójną całość, a relacje pomiędzy jego poszczególnymi elementami powinny być możliwie najbardziej czytelne, stwarzając poczucie ciągłości.

Syntetyczną definicję, bardzo dobrze obrazującą to zagadnienie podaje Lynch: „nieprzerwanie krawędzi albo powierzchni (jak w kanale ulicy, na linii horyzontu, albo linii zabudowy); bliskość części (jak w zespole zabudowy) powtarzanie rytmicznych odstępów (jak we wzorze ulicznych naroży); podobieństwo, analogia czy harmonia powierzchni, postaci albo funkcji użytkowej (jak w pospolitości materiału budowlanego, powtarzalności wzoru okien wykuszowych, podobieństwie aktywności rynkowych, wykorzystaniu elementarnych znaków). To są walory, które ułatwiają spostrzeganie skomplikowanej rzeczywistości fizycznej jako jedności albo jako powiązań; przymioty, które sugerują nadawanie pojedynczej tożsamości”².

Pomimo, iż znanych jest szereg kryteriów wg których analizowane są układy urbanistyczne, to brak jest jednoznacznych wyznaczników na podstawie których tę przestrzeń można by ocenić pod kątem zagadnienia ciągłości.

Na podstawie zaproponowanego poniżej zestawu elementów istotnych dla odbioru miasta zauważyć można, że do rzetelnej oceny danej przestrzeni oprócz analizy dwuwymiarowych planów niezbędna jest obserwacja z perspektywy jej codziennego użytkownika – pieszego. Jedyne z tej perspektywy dostrzegalne są rzeczy ulotne a w istotny sposób wpływające na odbiór otaczającego środowiska.

Omawiane zagadnienie ciągłości przestrzeni w środowisku zurbanizowanym nierozłącznie związane jest z tematyką kompozycji urbanistycznej i jej elementów wpływających na odbiór otaczającego środowiska miejskiego przez człowieka.

ernment, then by the developers, brought about an increasingly more articulated division into the self-contained spatial units that do not happen to fuse into a friendly, well appreciated, and compositionally and functionally coherent whole. Looking at the cities we live in, we can appreciate the scale of the above referenced changes perceptively reflected in the urban fabric. In most Polish cities we can see a succession of diverse urban systems characteristic for the times of their origin, i.e. starting off with the compact historic city centres (often adhering to the original charter town layout), through the adjacent areas of block (quarter) development, dating back mostly to the 19th and early 20th century, and then onwards by the perceptibly less compact spatial developments of the interwar period, then modernist post-war years concepts subsequently developed into large, sprawling housing estates of the '70s and '80s built up with a diversity of blocks of flats in all shapes and sizes, to finally arrive at the contemporary urban planning assumptions implemented at the turn of the 20th and 21st century.

By looking closely at the structure of the city in this particular way, we can realise it makes up a pretty specific arrangement of adjacent and interacting areas of frequently different character, be that functional or aesthetic.

The city, in order to be favourably perceived by its residents and offer a user-friendly environment, should constitute a coherent whole, while the interrelationships between its constituent components should be easily legible and characterised with an inner sense of continuity.

A brief definition effectively addressing this issue is offered by Lynch:

“continuance of edge or surface (as in a street channel, skyline, or setback); nearness of parts (as a cluster of buildings); repetition of rhythmic interval (as a street-corner pattern); similarity, analogy, or harmony of surface, form, or use (as in a common building material, repetitive pattern of bay windows, similarity of market activity, use of common signs. These are the qualities that facilitate the perception of a complex physical reality as one or as interrelated, the qualities which suggest the bestowing of single identity.”²

Although there is a widely recognised number of criteria by which urban systems are assessed, there are still no clear indicators against which this urbanised space might be evaluated in terms of the continuity issue.

Based on a set of elements that are relevant for the perception of the city, as proposed further below, it should be noted that for a fair assessment of a specific urbanised space, apart from the analysis of two-dimensional plans, it is necessary to have it appraised from the point of view of its everyday user - a walker. Only from this perspective one may notice and appreciate all the things that normally tend to elude the viewer, whilst at the same time significantly affecting overall perception of the surrounding environment.

The issue of spatial continuity in the urbanized environment is inextricably linked to the issue of urban composition and its components affecting overall perception of the surrounding urban environment by a city dweller. The literature on the subject boasts a wide sweep of these issues and offers plenty of guidance with regard to the criteria for the evaluation of the surrounding city environment. (This is addressed in some detail by, inter alia, Kazimierz Wejchert, Kevin Lynch, Gordon Cullen, Christopher Alexander, Jan Gehl, Grazyna Schneider-Skalska, Anna Kantarek).

Literatura bardzo szeroko traktuje te zagadnienia i dostarcza wielu wskazówek dotyczących kryteriów oceny otaczającej rzeczywistości (piszą o tym m.inn. Kazimierz Wejchert, Kevin Lynch, Gordon Cullen, Christopher Aleksander, Jan Gehl, Grażyna Schneider-Skalska, Anna Kantarek)

Na jej podstawie autor wyodrębnił czynniki wpływające na percepcję ciągłości przestrzeni, które posłużyć mogą do obiektywnej ewaluacji przestrzeni pod kątem tego właśnie kryterium.

KRYTERIA KOMPOZYCYJNE (weryfikacja na podstawie materiałów kartograficznych oraz wizji lokalnej), występowanie:

PUNKTÓW WĘZŁOWYCH – miejsc łączących odrębne strukturalne całości (punkty ważne pod kątem komunikacyjnym – między innymi punkty przesiadkowe, miejsca o dużej koncentracji tematycznej – tereny zielone, miejsca o dużej koncentracji funkcji np. biurowej, usługowo-handlowej). Punkty te często utożsamiane są z konkretnymi budynkami², 3 (np. w Krakowie skrzyżowanie przy Teatrze Bagatela i budynek teatru). Ich szeregowe ułożenie w przestrzeni miasta tworzy spójną, powiązaną strukturę⁴.

PUNKTÓW ORIENTACYJNYCH⁵ i DOMINANT⁶ – wyróżniających się w przestrzeni obiektów, charakteryzujących się pewną niezwykłością (gabarytową, kolorystyczną, czy materiałową). Ze względu na obszar oddziaływania można je podzielić na bliskie i odległe. Dominanty odległe szczególnie gabarytowe sprzyjają orientacji w mieście, a sekwencje punktów orientacyjnych prowadzą pieszego z jednego punktu do drugiego. Należy zwrócić uwagę, że wielkość dominanty powinna być dostosowana do obszaru na który ma oddziaływać⁷

PUNKTÓW WIDOKOWYCH, OTWARĆ I ZAMKNIĘĆ PERSPEKTYWICZNYCH (w postaci obiektów lub zmian kierunku) – punkty widokowe, z których rozpościera się widok na interesującą przestrzeń (np. punkt węzłowy) lub obiekt (np. punkt orientacyjny) oraz otwarcia i zamknięcia prowadzą człowieka od jednej przestrzeni do drugiej. Jak istotny są to elementy świadczyć może, że dawniej główne szlaki komunikacyjne wyznaczano pomiędzy miejscami z których rozpościerał się widok na kolejny etap lub cel podróży⁸.

KRAWĘDZI – krawędzie stanowiące miejsce styku (czy to w skali miasta dwóch rejonów⁹, czy w skali architektonicznej np. budynku z przestrzenią publiczną) odgrywają bardzo istotną rolę w odbiorze przestrzeni. W zależności od zastosowanych rozwiązań mogą stanowić barierę i izolować, lub mogą tworzyć tzw. Szwy¹⁰ integrujące sąsiadujące obszary. Aby oddziaływały pozytywnie i integrująco powinny być „miękkie”¹¹ wzmacniać wrażenie przenikania się sąsiednich struktur (np. usługowo – handlowe partery, czy ogródki „zmiękczają” krawędzie, a bariery w postaci arterii komunikacyjnych, ciągów parkingów, czy ekranów akustycznych je wzmacniają).

SYSTEMU PRZESTRZENI PUBLICZNYCH – NAPRZEMIENNOŚCI PRZESTRZENI ULIC I PLACÓW ORAZ SKWERÓW – podobnie jak w przypadku punktów węzłowych i orientacyjnych place (skwery) tworzą miejsca charakterystyczne

The Author has thus identified the specific factors affecting overall perception of spatial continuity that might be instrumental in having the urbanised space objectively evaluated in terms of this particular criterion.

COMPOSITIONAL CRITERIA (verification pursued on the basis of cartographic materials and an on-site inspection), addressing the following components:

NODE POINTS - places combining separate structural entities (points important in terms of city transportation, e.g. interchanges, places of highly concentrated specific functionality - green areas, office spaces, services and commercial centres, etc.). These node points are often associated with the specific buildings^{3,4} (e.g. in Krakow - a junction by the Bagatela Theatre and the theatre building itself). Their serial arrangement within the urban space stands for a coherent, well fused structure⁵.

LANDMARKS⁶ AND DOMINANT FEATURES⁷ - structures standing out in the cityscape which boast a certain uniqueness (dimensions, colour scheme, building materials used, etc.). In view of their actual impact area, those may be divided into the close and the distant ones. Distant landmarks, especially the more sizeable ones, are most conducive to aiding orientation within a city maze, while the sequences of landmarks may effectively lead from one point to another, effectively aiding navigation. It should be noted that the actual size of any such architecturally dominant feature should be appropriately tailored to the area which it is meant to affect⁸.

SCENIC SPOTS, OPENING AND CLOSING PERSPECTIVES – (in the form of structures or changes in direction) - vantage points commanding sweeping vistas of an interesting area (i.e. node points), or structures (e.g. landmarks), and the successive spatial openings and closures naturally lead from one area to another. The significance of those spatial components is attested to by the fact that in the past the highways between the respective destinations were smartly routed between the locations which commanded the wide vistas of the successive stage of the journey, or its final destination⁹.

EDGES - the edges forming a contact area (be that in terms of the cityscape, e.g. two adjacent areas within the same city¹⁰, or in the architectural terms, e.g. a building sited within a public space) play a vital role in overall perception of the cityscape. Depending on the actually applied solutions, they can either serve as the barriers and keep those components separate, or alternatively they can serve as the so-called “integrating seams”¹¹ between the adjacent areas. In order for them to interact positively and in an integrating manner, they should be “soft”¹² in character, and reinforce the impression of the adjacent structures blending in with each other (e.g. commercial premises located on the ground floors of buildings, or landscaped greenery tend to “soften” the edges, whereas the barriers in the form of thoroughfares, parking lots, or long stretches of acoustic screens effectively reinforce them).

SYSTEM OF PUBLIC SPACES - ALTERNATING STREETS, PLAZAS/PIAZZAS AND SQUARES - much like in the case of node points and landmarks, the squares form pretty characteristic places within the cityscape (encouraging the passers-by to stay on in there), while the streets tend to encourage moving along from one of those calmer places to another. Skilfully arranged in an alternate manner within the cityscape they form a coherent spatial fabric¹³.

w obrazie miasta (ich przestrzeń zachęca do pozostania) a ulice stanowią zachęcające do ruchu ciągi łączące te spokojniejsze miejsca. Umiejętnie, naprzemiennie rozmieszczone w tkance miasta tworzą spójną sieć przestrzenną¹².

Atrakcyjnych elementów kompozycji urbanistycznej w SPOŁECZNYM POLU WIDZENIA (za graniczną odległość przyjmuje się 100m, wynika to ze zdolności dostrzeżenia z tego dystansu ludzi w ruchu). Warto w tym miejscu wspomnieć że większość odbieranych za atrakcyjne placów na wymiary zbliżone do 100x100m¹³.

KRYTERIA FUNKCJONALNE (weryfikacja głównie podczas wizji lokalnej oraz częściowo na podstawie materiałów kartograficznych), występowanie:

ATRAKCYJNYCH PARTERÓW – ze względu na zdolności percepcyjne strefa parterów budynków odgrywa fundamentalne znaczenie w odbiorze przestrzeni przez człowieka¹⁴. Zróżnicowana i atrakcyjna funkcja (usługowa, handlowa¹⁵, ogródki, przestrzenie społeczne) tworzy wrażenie przedłużenia przestrzeni publicznej, przykuwając uwagę przechodnia prowadzi go przez obszar miasta.

CIĄGŁOŚCI FUNKCJI PUBLICZNYCH – co wiąże się zarówno z kontynuacją np. wymienionych powyżej parterów użytkowych czy też z hierarchią przestrzeni i czytelnością systemu zieleni i wymienionymi poniżej.

CZYTELNEGO OKREŚLENIA PRZEZNACZENIA PRZESTRZENI (publiczna, półpubliczna, półprywatna, prywatna) i czytelne zaznaczenie tych różnic w przestrzeni („to co wewnątrz, na zewnątrz i pomiędzy”, nie koniecznie poprzez bariery architektoniczne)¹⁶ oraz określenie relacji pomiędzy nimi¹⁷

INTERESUJĄCYCH PRZESTRZENI INTERAKCJI I ODPOCZYNKU w przestrzeniach publicznych – dzięki temu wykluczona zostaje konieczność występowania fizycznego oddzielenia przestrzeni o odmiennym przeznaczeniu, możliwe staje się wprowadzenie miękkich krawędzi i wzajemnie przenikanie. Interesujący program funkcjonalny przestrzeni ogólnodostępnych powoduje brak chęci do korzystania z przestrzeni półprywatnych i prywatnych.

SYSTEMU ZIELENI MIEJSKIEJ – występowanie parków oraz prowadzących do nich szpalerów drzew, oddziałuje na pieszego podobnie jak czytelny system ulic i placów, często go uzupełniając.

CIĄGŁOŚCI I SPÓJNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ – występowanie czytelnych ciągów pieszych, brak skomplikowanych rozgałęzień (o więcej niż 4 ramionach)¹⁸.

KRYTERIA ARCHITEKTONICZNE (weryfikacja wyłącznie podczas wizji lokalnej), występowanie:

SPÓJNYCH ELEMENTÓW PODŁOGI URBANISTYCZNEJ – wykorzystanie materiałów nawierzchni, elementów kompozycji wodnej czy zieleni

CHARAKTERYSTYCZNYCH, IDENTYFIKUJĄCYCH I POWTAŻALNYCH ELEMENTÓW świadczących o istniejącym systemie i ciągłości przestrzeni

MIEJSC STYKU: „twardych” (ogrodzeń, bram, murów, peł-

attractive components of urbanised space in the INDIVIDUAL FIELD OF VIEW

(a 100 m distance is assumed, as it is the maximum one allowing one to detect other people in movement). It is perhaps worth noting at this juncture that a vast majority of the city squares deemed visually attractive boast the dimensions approximating 100 m x 100 m¹⁵.

FUNCTIONAL CRITERIA (verification pursued mainly during an on-site inspection, and partly on the basis of attendant cartographic materials), addressing the following components:

VISUALLY APPEALING GROUND FLOORS - due to inherent human perceptual abilities the ground floor zone in a building plays a pivotal role in spatial perception¹⁶. A varied and visually appealing functionality (services, shops¹⁷, gardens, public utility spaces) creates the impression of an extension of public space, and effectively attracting attention of the passers-by keeps on leading them through the city.

SPATIAL CONTINUITY OF PUBLIC FUNCTIONALITY - which entails both the continuation of the above referenced ground floor commercial (business) premises, as well as the hierarchically ordered city space, overall legibility of the system of landscaped city greenery, and all the components listed further below.

CLEAR DETERMINATION OF SPATIAL DESIGNATION (public, semi-public, semi-private, private spaces) and clear demarcation of those differences within the city space (“whatever is inside, outside and between,” not necessarily through the architectural barriers)¹⁸, and determining the actual relationship between them¹⁹.

VISUALLY APPEALING LEISURE AND INTERACTION AREAS within public spaces - in this way the need to have the spaces of clearly different designations physically separated is dismissed altogether, while it becomes possible to introduce their soft edging and mutual blending-in instead. Attractively structured functional program for public spaces effectively discourages the public from making use of the semi-private and private spaces.

SYSTEM OF CITY GREENERY - parks and the tree-lined lanes directly leading up to them affects a pedestrian in a similar way as a clearly legible layout of the streets and squares, frequently complementing it.

CONTINUITY AND CONSISTENCY OF THE PEOPLE-FLOW - clearly demarcated pedestrian pathways, with no complex branching off (i.e. by more than four streets leading away from a single junction)²⁰.

ARCHITECTURAL CRITERIA (verification during an on-site inspection only),

addressing the following components: **COHERENTLY STRUCTURED URBAN FLOOR COMPONENTS** - making use of the surface paving materials, components of water engineering, or landscaped greenery.

CHARACTERISTIC, IDENTIFYING AND REPEATABLE COMPONENTS attesting to the existing system of structuring and spatial continuity in place.

CONTACT AREAS AND POINTS: the “hard” ones (fencing, gates, walls, fully built-up ground floors with no room allocated to any commercial premises), and the “soft” ones (greenery, different terrain elevation, purpose-made structuring of the buildings, especially their ground floors) within a specific area and between the adjacent spaces of different character/designation²¹.

RHYTHM - vertical articulation both in the building facades, shop-windows, and landscaped greenery

nych parterów bez usług) oraz „miękkich” (zieleń, różnica terenu, ukształtowanie zabudowy szczególnie parterów) w danej przestrzeni oraz pomiędzy sąsiadującymi przestrzeniami o różnym charakterze/przeznaczeniu¹⁹.

RYTMU – pionowa artykulacja zarówno w elewacji, witrynach jak i w kompozycji zieleni, czy małej architektury może stanowić wspólny mianownik różnych przestrzeni i prowadzić pomiędzy nimi pieszego. Dodatkowo sprawia, że pokonywane odległości wydają się mniejsze²⁰.

UROZMAICONEJ FORMY W OTACZAJĄCYCH OBIEKTACH ARCHITEKTONICZNYCH. Ciekawa i zróżnicowana architektura przykuwając obserwatora swoją ciekawą formą, detalem, czy materiałem oraz zmiennością prowadzi pieszego od jednego budynku do drugiego.

KRYTERIA SPOŁECZNE (możliwe do określenia wyłącznie w trakcie wizji lokalnej i wywiadów z mieszkańcami.

Zagadnienie wymaga osobnego omówienia i dlatego autor ogranicza się w tym miejscu jedynie do zasugerowania elementów i zjawisk wymagających szerszego badania takich jak:

ŚLADY W PRZESTRZENI

MIEJSCA I FORMY SPOTKAŃ I INTEGRACJI

KIERUNKI PRZEMIESZCZANIA SIĘ

POCZUCIE IDENTYFIKACJI Z MIEJSCEM, SĄSIEDZTWEM, MIASTEM ITP.

Powyższe zestawienie stanowić może podstawę do oceny przestrzeni zurbanizowanej pod kątem ciągłości. Im więcej z powyższych elementów występuje w kompozycji miasta (w czytelny sposób) tym szersze jest grono osób dla których jego układ jest klarowny i łatwy do zapamiętania. Większe jest prawdopodobieństwo, że odbiorca znajdzie dla siebie odpowiedni środek przekazu dzięki któremu będzie rozpoznawał daną przestrzeń i który będzie go przez to miasto prowadził.

Kraków, między innymi dzięki swoim uwarunkowaniom historycznym, stanowi bardzo dobre tło dla analiz dotyczących układów urbanistycznych powstałych na przestrzeni wielu stuleci. Od średniowiecznego układu Starego Miasta, poprzez obszary tzw. II obwodnicy kształtujące się na przełomie XIX i XX wieku, zabudowę okresu międzywojennego do niej przylegającą, po modernistyczne osiedla realizowane w latach ,50–’60 oraz ,70–’80 ubiegłego stulecia oraz współczesne rozwiązania stworzone w latach ,90 XX w. oraz na początku XXI wieku.

Na potrzeby niniejszego opracowania wybrano jedynie reprezentacyjny dla prezentowanych zagadnień obszar w którym widoczne są omawiane problemy.

Korzystając z wyartykułowanych uprzednio kryteriów autor poddał ewaluacji układ urbanistyczny wyznaczany osią Rynek Główny – Pałac Królewski w Łobzowie, która łączy historyczne oraz XX wieczne układy urbanistyczne.

Wspomniana swoista oś tworzona przez następujące po sobie ulice Szewską, Karmelicką, Królewską a następnie Podchorążych jest wyjątkowym przypadkiem w którym odbijają

may well serve as a common denominator of differently structured city spaces and guide the pedestrians along between them. Furthermore, it also makes the distances actually covered appear appreciably smaller²².

VARIED FORMS OF THE SURROUNDING ARCHITECTURAL STRUCTURES. Visually appealing and varied architecture captivating attention with its form, compositional details, construction materials and stylistic variability, guides a walker from one building to another.

SOCIAL CRITERIA (possible to be determined during the on-site inspections only, in conjunction with the interviews with the residents).

This issue requires to be addressed separately, and therefore the Author confines himself merely to providing some pointers only as to the nature of some city spatial components and certain phenomena that in fact would merit a much broader research, e.g.:

TRACES IN SPACE

MEETING-UP PLACES AND FORMS OF SOCIAL INTEGRATION

DIRECTIONS OF PEOPLE-FLOW

A SENSE OF IDENTIFICATION WITH INDIVIDUAL PLACE OF RESIDENCE, IMMEDIATE NEIGHBOURHOOD, A CITY AT LARGE, etc.

The above referenced compilation may well serve as the basis for assessing the urbanised space for its spatial continuity. The more of the above listed components are encountered within the cityscape (in a clearly manifest manner), the wider is the group of people for whom its layout is clear and easy to recall afterwards. It is more than likely that a recipient (e.g. a city dweller, a visitor) might select and embed in his memory an appropriate landmark by which he would subsequently recognise a specific city space, and then would let himself be guided by it in his navigation through the city.

The city of Krakow, steeped in rich historical heritage, offers a very good background for a detailed appraisal of its urban features and characteristics that had amalgamated into its present look over many centuries. Starting off with the medieval layout of the Old City, through the inner city areas demarcated by the so-called Second Ring Road, that had been developed in the late 19th and early 20th century, then the interwar period developments directly adjacent to it, to the immediately post-war housing estates (implemented in 1950s - 1960s, and then the modern estates spanning 1970s and 1980s, right up to the contemporary solutions devised and developed in the late 1990s, and in the early 21st century.

For the purpose of the present study only the area deemed adequately representative of the issues under discussion was selected. Making use of the previously articulated criteria the Author attempted to evaluate the urban layout determined by the axis: Grand Market Square - Royal Palace in Łobzów, which links up the historic and the modern urban systems originating in the 20th c.

The above referenced specific axis formed by the successive streets, i.e. ul. Szewska, ul. Karmelicka, ul. Królewska and then ul. Podchorążych, is an unique case mirroring the urban and architectural trends overlapping over the past 750 years. Despite its formal diversity, or perhaps rather thanks to it, this unique “memory lane”²³ offers a clearly legible and visually most appealing pedestrian space. Starting off his hike from the Grand Market Square, a walker would first follow the length

il. 1. Zabudowa ulicy Szewskiej i Karmelickiej swoją zróżnicowaną formą architektoniczną i bogatym detalem przykuwa uwagę przechodnia, a znajdujące się w pierzejach i na zamknięciach perspektywicznych charakterystyczne budynki (Teatr Bagatela, Kościół oo. Karmelitów czy Kamienica pod Pająkiem) stanowią istotne punkty orientacyjne w przestrzeni miasta / The frontage developments of ul. Szewska and ul. Karmelicka tend to capture the attention of any passers-by through their perceptibly diversified architectural form and a multitude of ornamental details, while the characteristic buildings located either directly within them, or serving as the visual closures of the entire axial perspective (i.e. Bagatela Theatre, Carmelite church, House under the Spider) act as vital landmarks effectively aiding navigation through the city maze

się tendencje urbanistyczne i architektoniczne ostatnich przeszło 750 lat. A tworzące ten ciąg czasoprzestrzenny²¹ układy pomimo swojego zróżnicowania formalnego, a może właśnie dzięki niemu, stanowią czytelną i atrakcyjną dla pieszego przestrzeń.

Rozpoczynając wędrowkę na Rynku Głównym pieszy podąża ulicą Szewską pełną zróżnicowanej, pełnej detalu architektonicznego zabudowy o bogatym programie funkcjonalnym lokali mieszczących się w parterach budynków (mieszczą się tu sklepy odzieżowe, lokale usługowe np. zegarmistrz, lokale gastronomiczne itp.).

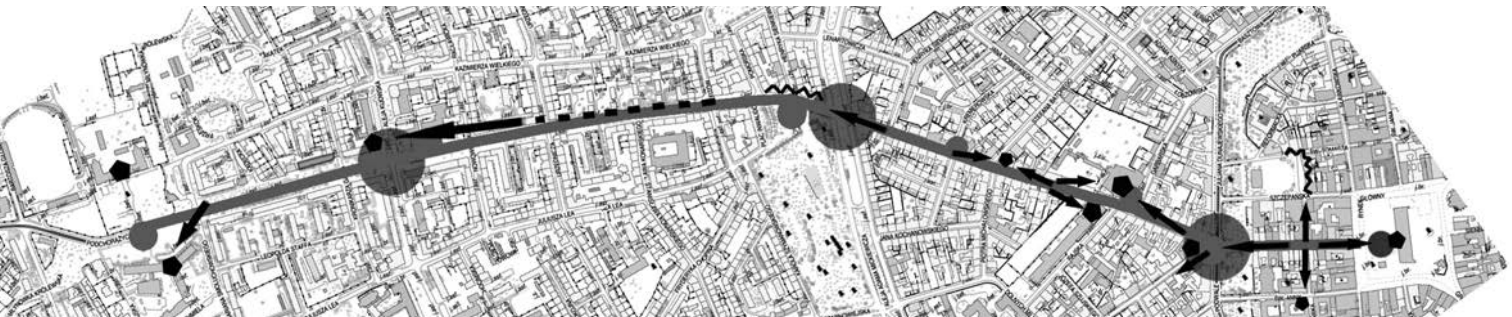
Wertykalne układy witryn prowadzą pieszego przez przestrzeń ulicy Szewskiej gdzie mniej więcej w jej połowie znajdują się dwa otwarcia widokowe ulicy Jagiellońskiej ukazujące historyczne zabudowania Collegium Maius w kierunku południowym oraz pierzeję tworzącą plac Szczepański od północy. Otwarcia te stwarzają wrażenie, że obserwator znajduje się w układzie urbanistycznym stanowiącym spójną całość i że podążenie w którymkolwiek kierunku doprowadziło by go do kolejnej interesującej przestrzeni. Kierując się dalej ulicą Szewską pieszy spostrzega na jej osi modernistyczny budynek Teatru Bagatela otoczony zielenią Plant. Zbieg ulic Szewskiej, Dunajewskiego, Karmelickiej, Krupniczej i Podwale przy których mieści się teatr stanowi jeden z punktów węzłowych i orientacyjnych centrum Krakowa (zauważyć można, że również inne ulice odchodzące z Rynku w kierunku Plant kończą się takim punktem, silnie związanym ze znaczącym funkcjonalnie lub estetycznie budynkiem – Filharmonia, Poczta Główna, Dworzec Główny, Dom Pod Globusem), stanowią-

of ul. Szewska street, which boasts particularly diverse frontages, interspersed by a multitude of architectural details, with the ground floors of all the buildings developed into functional units catering for a great diversity of public needs (elegant clothing and footwear shops, watchmakers, lots of differently sized eateries, coffee shops, and fast food outlets, etc.)

Vertically designed shopwindows guide a walker through the length of ul. Szewska street where roughly half way through there are two scenic openings at the junction with ul. Jagiellońska street, offering a glimpse of the historic buildings of the Collegium Maius in the southerly direction, and in the opposite one - the northern frontage of the Plac Szczepański square. These openings give the impression that the observer happens to be in the very midst of an urban layout which makes up a coherent whole, and then by following up in either direction he would be bound to stumble across yet another interesting place. Continuing along ul. Szewska street, a walker would eventually see a modernist building of the Bagatela Theatre, as if closing off the original axis, winged from both sides by the imposing, lush greenery of the Planty ring gardens.

The confluence of the ul. Szewska, ul. Dunajewskiego, ul. Karmelicka, ul. Krupnicza and ul. Podwale streets over which the Bagatela Theatre presides, happens to be one of the key landmarks and nodes in the centre of the city. (It should be noted at this point that all the streets leading away from the Grand Market Square towards the Planty ring gardens eventually arrive at such a point, strongly associated with some buildings of significant functional or aesthetic stature, i.e. Philharmonics Hall, Main Post Office, Main Railway Station, Dom Pod Globusem [House under the Globe], that actually mark up an important city transport transfer point (junction), as well as a place from which the Grand

il. 2. Schemat kompozycyjny pokazujący regularne rozmieszczenie punktów węzłowych (różowe koła) powiązanych z czytelnym układem placów, skwerów oraz dróg (kolor jasnofioletowy) oraz dominant i punktów orientacyjnych wraz z otwarciami widokowymi (kolor fioletowy). Na schemacie widoczne jest nagromadzenie elementów kompozycyjnych w ścisłym, historycznym centrum miasta i ich stopniowe zanikanie w miarę przemierzania się ku nowszemu założeniu urbanistycznemu. Zauważyć można również sukcesywnie coraz słabsze powiązania widokowe a co za tym idzie zanikanie wrażenia ciągłości przestrzeni uzyskiwanego elementami kompozycyjnymi / A conceptual scheme depicting a regular spacing of the node points (pink circles) associated with a clearly legible system of squares and thoroughfares (light purple colour), dominant landmarks and viewing openings (purple). There is a high concentration of such compositional features in the historic city centre, followed by their gradual disappearance, when moving away from it towards the new urban areas, designed and developed in line with the modern urban planning assumptions. The most recent urban planning solutions also seem to offer precious little in terms of the visually appealing viewing opportunities, consequently eroding overall sense of spatial continuity otherwise ensured by the above referenced compositional elements

cy istotny punkt przesiadkowy a także miejsce z którego pieszo można dotrzeć do Rynku. Przestrzeń przed Bagatelą ma formę niewielkiego placu stanowiącego istotny element przestrzenny tego punktu węzłowego. Wspomniany plac stanowi między innymi atrakcyjny punkt widokowy, z którego widoczne są zamykające oś ulicy Szewskiej Sukiennice, znajdujący się nieopodal Kościół oo. Karmelitów, a także zamykający perspektywę ulicy Krupniczej szpital im. J. Dietla. Każda z widocznych z tego miejsca dominant przyciąga uwagę obserwatora a także stanowi punkt odniesienia w przestrzeni miasta, dzięki którym obserwator łatwiej odczytuje strukturę otaczającego go miejsca.

Podążając ulicą Karmelicką, której pierzeje stanowią zdobne XIX wieczne kamienice, obserwator zauważa wystawy mieszczących się na parterze sklepów i lokali restauracyjnych przenikających się z przestrzenią ulicy. Ten częściowo monotony ciąg komunikacyjny urozmaicają niespodziewane zmiany przekroju poprzecznego ulicy (realizowane poprzez cofnięcia elewacji niektórych budynków) a także placyki i skwery (np. przed Kościołem oo. Karmelitów, u wylotu ul. Kremerowskiej) czy też pojawiające się w miarę regularnych odstępach czasu zwracające uwagę obiekty (kościół oo. Karmelitów – wyróżniający się gabarytem oraz odchyleniem od elewacji sąsiadujących budynków; narożnikowa Kamienica Pod Pajakiem autorstwa Teodora Talowskiego swoją wyjątkową formą i detalem wyróżniająca z otoczenia).

Opisana ulica Karmelicka stanowi ciąg łączący ze sobą dwa bardzo istotne w strukturze miasta punkty węzłowe – wspomniany już punkt związany z Teatrem Bagatela oraz Plac Inwalidów.

Nanizany równocześnie na układ komunikacyjny tzw. drugiej obwodnicy, czyli Alei Trzech Wieszców plac stanowi ważne w strukturze całego miasta miejsce generujące wzmożony ruch zarówno samochodowy jak i pieszy.

Plac widoczny jest już dla przemierzających ul. Karmelicką dzięki przykuwającym uwagę, zamykającym jej oś i stanowiącym pierzeję placu, wzniesionym w latach ,30 XX wieku modernistycznym budynkom mieszkalnym. Dodatkowo lokalizacja placu na załamaniu kierunku ciągu ulic Karmelickiej i Królewskiej nie tylko podkreśla jego wagę, ale także prowadzi pieszego dalej w kierunku Bronowic.

Plac Inwalidów znajdując się na granicy historycznego i współczesnego Krakowa umiejętnie tworzy swoisty szew w jego strukturze, spaja obszary różniące się nie tyle funkcjonalnie co estetycznie i przestrzennie. Wagę i atrakcyjność tego miejsca wzmacnia również bezpośrednio z nim sąsiadujący Park Krakowski będący miejscem wypoczynku i rekreacji zarówno mieszkańców historycznego układu urbanistycznego jak i mieszkańców przylegających to niego obszarów wzniesionych głównie w latach ,30 XX stulecia, a także mieszkańców innych części miasta dla których Plac Inwalidów stanowi jeden z etapów podróży. Park wchodzący w system zieleni miasta i będący swoistą kontynuacją terenów zielonych Plant (a także Alei Trzech Wieszców) stanowi również początek szpalerów drzew prowadzących wzdłuż ulicy Królewskiej i Podchorążych aż do Pałacu Królewskiego w Łobzowie.

Market Square can easily be reached on foot within just a few minutes.

The space in front of the Bagatela Theatre forms a small square, a significant spatial component of this node point. This little square offers, inter alia, an attractive vantage point from which the Sukiennice [Cloth Hall] can be seen closing off the axis of ul. Szewska street, the nearby Carmelite church and monastery located in the opposite direction along ul. Karmelicka street, as well as the building of the J. Dietl General Hospital closing off the perspective of ul. Krupnicza street. Each one of the dominant architectural features visible from this particular location dominant attracts the attention of the viewer, as well as provides a clear point of reference for a viewer within the cityscape, thus making overall structure of the surrounding urban space much more legible and easier to navigate through. Following along ul. Karmelicka street, whose frontages are made up mostly by rather ornate townhouses dating back to the 19th c., a walker passes by a multitude of ground-floor shops and eateries that stand for the street's very character. This otherwise rather monotonous thoroughfare is occasionally interspersed by some totally unexpected irregularities of its cross-sections, e.g. the façades of some of the townhouses are moved a few metres back from the street, some of them fronted by little gardens, or the irregularly shaped, small squares may suddenly appear (e.g. in front of the Carmelite church, or at the mouth of ul. Kremerowska street). The frontages are also broken down in regular intervals by various structures of unique character (e.g. an impressive bulk of the Carmelite church, decisively moved back from the adjacent townhouses, Kamienica pod Pajakiem [a Townhouse under the Spider] designed by Teodor Talowski, a corner building of a totally unique aesthetic appeal that really makes it stand out from the rest).

The above referenced ul. Karmelicka street is a thoroughfare linking the two node points of particular significance for the cityscape, i.e. the confluence of five streets right in front of the Bagatela Theatre, and Plac Inwalidów square at the opposite end.

The Plac Inwalidów square, in a manner of speaking, threaded onto the Second Ring Road, makes up an important node point within the city structure, acknowledged to generate an increased volume of both vehicle and pedestrian traffic. The square is perfectly visible from a distance for anyone following the length of ul. Karmelicka street thanks to its impressive frontage made up by the modernist residential buildings erected in the 1930s. Furthermore, not only does the very location of the square, which sort of bends the long axis formed by ul. Karmelicka giving into ul. Krolewska street, highlight its spatial significance within the cityscape, but also makes up a handy landmark en route to the district of Bronowice.

The Plac Inwalidów square, straddling the demarcation line between the historic and the contemporary city of Krakow, makes up a sort of seam within its structure, bonding together the areas of diverse aesthetic and spatial rather than functional character.

The importance and visual attractiveness of this location is also highlighted by the adjacent Park Krakowski, a popular place of rest and leisure for both the residents of the historic urban layout, and those inhabiting the adjoining areas developed in the 1930s, as well as the residents from other parts of the city for whom Plac Inwalidów square is but a stage in their journey to other far-flung destinations. The Park Krakowski falls well within the system of landscaped city greenery, being in a way a follow-up to the Planty ring gardens (as well as

il. 3. Schemat pokazujący system zieleni wraz z występowaniem funkcji handlowo – usługowych w parterach. Zauważyć można, że poczucie ciągłości przestrzeni uzyskać można dzięki naprzemiennemu zastosowaniu wspomnianych elementów, a ich równoczesne zastosowanie może znacząco wpłynąć na wzmocnienie tego odczucia / The contour map depicts the system of city greenery, in conjunction with the commercial functionality of the ground floor premises. It demonstrates that a sense of spatial continuity may effectively be ensured through an alternate application of those components, whereas their simultaneous application may have it tangibly enhanced

Stojące u wylotu ulicy Królewskiej wspomniane szpalery drzew kierują wzrok przechodnia ku dominującemu w zamknięciu perspektywicznym ulicy budynkowi Biprostalu. Zmierzając w jego kierunku zauważyć można odmienny w stosunku do ulicy Karmelickiej charakter ulicy Królewskiej. Jej przekrój jest znacznie szerszy dzięki czemu możliwe było m.in. wprowadzenie wspomnianej zieleni kompozycyjnej.

Południowa pierzeja bardziej zachęca do ruchu pieszego między innymi poprzez punktowo rozmieszczone lokale usługowe w parterach. Największą jednak wartością tej ulicy (szczególnie na odcinku Plac Inwalidów – Urzędnicza) są liczne perforacje pierzei i rytmicznie rozmieszczonych otwartych na ulicę półprywatnych zielonych wnętrz urbanistycznych. Od ulicy Urzędniczej charakter otaczającej zabudowy się zmienia. Partery budynków północnej pierzei w całości przeznaczone są na zróżnicowany (i często zmieniający się) program usług i handlu i prowadzą do kolejnego na omawianej osi punktu węzłowego zdominowanego przez budynek biurowy Biprostal. Miejsce to jest szczególne z wielu względów. Podobnie jak obszar związany z Teatrem Bagatela i Placem Wolności również i ten zlokalizowany jest na przecięciu istotnych tras komunikacji miejskiej (ul. Królewska i Kijowska) i stanowi istotny punkt przesiadkowy. Układ urbanistyczny również tutaj tworzy plac (aczkolwiek z powodu istniejącego parkingu z poziomu pieszego nieczytelny) lecz o odmiennej od poprzednich skali. Miejsce to stanowi również centralny punkt tego obszaru miasta ze względu na wysoką koncentrację lokali handlowych i usługowych oraz centralne położenie w obszarze dzielnicy Krowodrza.

part of the green belt along the axis of the Aleje Trzech Wieszców dual-carriage way which forms part of the Second Ring Road). It also marks up the starting point of the tree-lined lanes leading along the ul. Krolewska and ul. Podchorazych streets all the way up to the Royal Palace in Łódź.

The rows of trees lining ul. Królewska street quite naturally direct the gaze of a passer-by towards the dominant BIPROSTAL office building, visually closing off the axial perspective of the street. Walking up towards it along ul. Krolewska street, it would be rather hard not to notice its dramatically different character, as compared to overall visual appeal of ul. Karmelicka street. To start with, it boasts a significantly larger width which allowed, inter alia, for the introduction of an impressive, compositional tree lining.

The south frontage of the street seems to be more conducive to pedestrian traffic, not least by the regularly spaced stretches of commercial premises accommodated on the ground floors. But by far the greatest value of this street (especially along the Plac Inwalidów square - ul. Urzędnicza street stretch) consists in the numerous breaks in the frontage and the regularly spaced out openings granting access right off the street into the semi-private courtyards brimming with lush greenery. Starting off from the point where ul. Urzędnicza street cuts across ul. Krolewska street, overall character of the frontage changes perceptibly. The ground floors of the buildings making up the northern frontage are dedicated in their entirety to the well diversified commercial premises, guiding all the way up to the next node point along the above referenced axis dominated by the Biprostal office building.

This place is rather special for many reasons. Very much like the areas closely associated with the Bagatela Theatre and Plac Inwalidow square, respectively, this one also straddles the junction of vital city transport routes (i.e. an intersection of

il. 4. Na zdjęciach zauważyć można jak w przestrzeni ulicy Królewskiej, na całej jej długości dominuje sylwetka biurowca Biprostal, a także jak zlokalizowane w parterach lokale handlowo – usługowe prowadzą pieszego w jej kierunku / The entire length of ul. Krolewska street seems visually dominated by the imposing silhouette of the BIPROSTAL office block, whilst the retail outlets accommodated on the ground floors of the buildings naturally guide the pedestrian traffic towards it

Od ulicy Kijowskiej następuje powolne zanikanie elementów wpływających na poczucie ciągłości omawianych przestrzeni. Zabudowa pomimo przeskłonionych usługowych parterów przestrzeń przestaje być atrakcyjna, a nieprzerwany ciąg pierzei wprowadza monotonię. Brak jest kolejnego punktu odniesienia prowadzącego pieszego w interesującą przestrzeń. Jedynie zieleń poprawia odczucia związane z przebywaniem tu i prowadzi do nieczytelnego zakończenia osi w postaci Pałacu Królewskiego w Łobzowie i budynku Uniwersytetu Pedagogicznego. Wspomniane obiekty autor uznał za zakończenie opisywanej osi ze względu na zanikanie w tym miejscu charakteru ulicy miejskiej i odczucia jej integralności ze strukturą całego miasta.

Na podstawie zaprezentowanego zestawienia kryteriów oceny, a także przykładu istniejącego układu urbanistycznego zauważyć można, że tak istotne z perspektywy użytkownika miasta poczucie ciągłości przestrzeni determinuje dająca się określić liczba czynników, a występowanie choć części z nich gwarantuje, że przestrzeń zurbanizowana stanowić będzie przemyślany, czytelny i dobrze funkcjonujący organizm. Należy jednak na zakończenie podkreślić, że dla dokonania ostatecznej oceny obszaru czy struktury miejskiej konieczne jest przeprowadzenie badań socjologicznych i poznanie opinii mieszkańców i bezpośrednich użytkowników przestrzeni.

PRZYPISY:

- ¹ Kazimierz Wejchert, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1984 Reprint, s. 22
- ² Kevin Lynch, *Obraz Miasta*, Wydawnictwo Archiwolta Michał Stępień, Wydanie I, Kraków 2011, s. 123
- ³ Kevin Lynch, *Obraz Miasta*, Wydawnictwo Archiwolta Michał Stępień, Wydanie I, Kraków 2011, s. 84-87)
- ⁴ Kazimierz Wejchert, *ibidem*, s. 72
- ⁵ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 120
- ⁶ *ibidem*, s. 90
- ⁷ Kazimierz Wejchert, *ibidem*, s. 67-68
- ⁸ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 132
- ⁹ Kazimierz Wejchert, *ibidem*, s. 40
- ¹⁰ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 81
- ¹¹ *ibidem*, s. 54, 75
- ¹² Jan Gehl, *Miasta dla ludzi*, I wydanie, Wydawnictwo RAM, Kraków 2014, s. 75-79
- ¹³ *ibidem*, s. 38
- ¹⁴ *ibidem*, s. 35, 71
- ¹⁵ *ibidem*, s. 33-54
- ¹⁶ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 58
- ¹⁷ Grażyna Schneider – Skalska, *Zrównoważone Środowisko Mieszkaniowe. Społeczne-Oszczędne-Piękne*; Politechnika Krakowska, Kraków 2012, s. 90-91
- ¹⁸ *ibidem*, s. 104-118
- ¹⁹ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 60, 67, 110
- ²⁰ Grażyna Schneider – Skalska, *ibidem*, s. 79, 111
- ²¹ Jan Gehl, *ibidem*, s. 77
- ²² Kazimierz Wejchert, *ibidem*, s. 168

ul. Królewska and ul. Kijowska streets), therefore serving as an important transfer point. The urban layout also happens to have created a sort of square here (even though due to the existing parking lot this is not readily apparent from the pedestrian eye-level), although in a different scale than the former ones. This place also forms the central focal point of the immediate neighbourhood, due to a high concentration of commercial and retail outlets, as well as its central location within the municipal district of Krowodrza. Starting off with ul. Kijowska street, the components that stand for a sense of spatial continuity of those areas gradually begin to fade away. Despite the glazed-over ground-floor commercial premises the buildings are no longer attractive to the eye, and the uninterrupted, long sequence of frontages introduces tediousness and monotony. There is no another reference point that might guide pedestrians into any visually appealing area. Only the lush greenery seems to provide an aesthetic compensation of sorts, and eventually leads up to a totally unintelligible end of this axis, as served by the historic bulk of the Royal Palace in Łobzów, and the three-winged, modern edifice of the Pedagogical University right across from it. The Author deems both buildings as the concluding components of the above referenced axis, the more so that at this point the clearly urban character of the street seems to fade away, effectively throwing into doubt its bona fide integration with the rest of the city structure.

Based on the above referenced evaluation criteria, as well as on the existing urban layout, it might well be inferred that a sense of spatial continuity, vital from a city dweller's standpoint, is determined by a number of specific factors. Just as long as at least part of them is encountered at any one time in the city's spatial structure, it effectively ensures that urbanised space may be perceived as a well thought-out, clearly legible and functional concept. It must nevertheless be emphasised at this juncture that in order to attempt a conclusive assessment of a specific urban space or a structure, some sociological research is definitely required, so that pertinent opinions of the city dwellers, i.e. the actual users of any such a space, might then be taken into account.

ENDNOTES:

- ¹ Kazimierz Wejchert, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 1984 Reprint, s. 22
- ² Kevin Lynch, *Obraz Miasta*, Wydawnictwo Archiwolta Michał Stępień, Wydanie I, Kraków 2011, s. 123
- ³ Kevin Lynch, *Obraz Miasta*, Wydawnictwo Archiwolta Michał Stępień, Wydanie I, Kraków 2011, s. 84-87)
- ⁴ Kazimierz Wejchert, *ibidem*, s. 72
- ⁵ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 120
- ⁶ *ibidem*, s. 90
- ⁷ Kazimierz Wejchert, *ibidem*, s. 67-68
- ⁸ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 132
- ⁹ Kazimierz Wejchert, *ibidem*, s. 40
- ¹⁰ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 81
- ¹¹ *ibidem*, s. 54, 75
- ¹² Jan Gehl, *Miasta dla ludzi*, I wydanie, Wydawnictwo RAM, Kraków 2014, s. 75-79
- ¹³ *ibidem*, s. 38
- ¹⁴ *ibidem*, s. 35, 71
- ¹⁵ *ibidem*, s. 33-54
- ¹⁶ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 58
- ¹⁷ Grażyna Schneider – Skalska, *Zrównoważone Środowisko Mieszkaniowe. Społeczne-Oszczędne-Piękne*; Politechnika Krakowska, Kraków 2012, s. 90-91
- ¹⁸ *ibidem*, s. 104-118
- ¹⁹ Kevin Lynch, *ibidem*, s. 60, 67, 110
- ²⁰ Grażyna Schneider – Skalska, *ibidem*, s. 79, 111
- ²¹ Jan Gehl, *ibidem*, s. 77
- ²² Kazimierz Wejchert, *ibidem*, s. 168